

1. Inledning

Min tanke med denna uppsats är att presentera kvinnan som den som innehar makten i Hjalmar Söderbergs fyra romaner, vilka är *Förvillelser*, *Martin Bircks ungdom*, *Doktor Glas*¹ och *Den allvarsamma leken*.² I en första utredning av min tes upptäckte jag att min tanke varit något naiv och enkel. Hjalmar Söderberg som ämne kräver något mer än ett utredande av maktpositionen. Först och främst krävs det en grundlig genomgång av kvinnobilderna i romanerna, för att samtidigt få möjlighet att ställa frågan om kvinnan som innehar makten i Hjalmar Söderbergs romaner. Uppsatsen kommer således innefatta två delar. Den första avdelningen som då kommer att handla om att kartlägga kvinnobilderna i romanerna. Detta leder in mig på den fråga som jag arbetar efter: Vem styr i Söderbergs romanvärld?

I den första delen av uppsatsen, om 'den nya kvinnan'³, ställs frågan om det verkligen är kvinnan som innehar makten i romanerna. Jag kommer att hålla isär romanerna för att det inte skall blir rörigt. Dock skall jag så här inledningsvis påpeka att min uppsats inte endast handlar om att finna vem som styr i Söderbergs romaner. Uppsatsen kommer också att inrikta sig på att förklara Hjalmar Söderbergs kvinnobilder i likhet med den samtid under vilken böckerna skrevs.

När vi kommit så långt är det dags för den andra delen. Är kvinnan 'ny' eller bara en schablon? Vad menas med 'den nya kvinnan'? Hur ser detta ut mot Hjalmar Söderbergs övriga texter? I den andra delen kommer vi också att ta del av den utveckling som sker med Hjalmar Söderbergs kvinnobilder. Det ligger också en poäng i att försöka reda ut om Söderberg skriver en litteratur som man kan se som feministisk. Till bakgrunden hör också att jag lagt ner åtskilliga timmar på att analysera romanerna, som ligger till grund för min kvinnobilds utredning. Av platsbrist och framförallt av relevansskäl har dessa romananalyser inte tagits med i uppsatsen.

Mycket nöje.

---

¹ Söderberg, *Förvillelser, Martin Bircks ungdom, Doktor Glas: Hjalmar Söderberg I*, Stockholm, 1969. Alla böcker är tryckta efter originalversionerna.

² Söderberg, *Den allvarsamma leken*, Höganäs, 1979. Tryckt efter 1912:s originalutgåva.

³ Epitetet är lånat från Birgitta Holms artikel, "Dotter av en fri stam": Parnass, Västerås, 1994, s.12.

2. Teori och metod

Eftersom uppsatsen är uppdelad i två avsnitt, så kommer jag även att dela upp detta stycke i två delar. När det gäller det första avsnittet av uppsatsen kommer det att vara en studie av kvinnobilderna, som sker utifrån hur de (kvinnorna) framställs i romanerna. Studiet av kvinnobilderna består utifrån textiakttagelser, som baserar sig på hur kvinnorna förs fram i texten och hur de i texten behandlar kvinnorna. Eftersom jag i den första delen av uppsatsen har förutsatt mig att lyfta ut kvinnan, blir således min läsning feministisk. Irene Iversen skriver:

Feministisk litteraturteori skiljer sig från andra litteraturteorier genom att den ställer frågan om kön. Frågan ställs utifrån ett kvinnoperspektiv, som har som utgångspunkt att könsskillnaden är en fundamental, meningsbärande skillnad i samhället, kulturen och språket, och som dessutom hävdar att denna skillnad innebär en maktrelation som gjort kvinnan till den underordnade eller 'andra' inom kulturen.⁴

Utifrån denna definition lyfter jag fram kvinnan ur Söderbergs romaner. Hon är till synes den undertryckta och den utan makt. Min läsning utgår från ett sådant perspektiv, men som min huvudfråga antyder handlar det om möjligheten till en omvänd situation. Nämligen kvinnan som den egentliga makthavaren.

Hur en författares eget liv påverkat romanen är oerhört svårt att sia om. Däremot framskrivningar av historiska fakta som gör samtiden är inget fel alls. Det är så jag själv bygger upp mitt resonemang. En jämförelse mellan kvinnobilden i romanerna och deras faktiska samtida kvinnobild, i samband med Hjalmar Söderbergs texter och ibland han själv. Så fungerar den andra delen av uppsatsen. Uppsatsen är således av litteratursociologiskt slag, där det handlar om att jämföra samtiden med det fiktionaliserande, eller samhället i litteraturen om man nu så vill. Johan Svedjedal sammanfattar:

Här ligger fokus främst på hur skönlitteraturen skildrar samhället: hur den avbildar en igenkännlig verklighet, omtolkar eller omskapar en yttre verklighet, hur den skapar bilden av ett samhälle. [...] Den

---

⁴ Iversen, Irene (m.fl.), "Feministisk litteraturteori": *En introduktion till den moderna litteraturteorin*, Stockholm, 1997, s. 55.

gemensamma roten är dock intresset för bilden av samhället i skönlitteraturen, i regel analyserat efter grupp-kategorier som klass, genus eller etnicitet.⁵

Det är utifrån detta perspektiv jag jobbar. Alltså de samhälliga perspektiven, hur samtiden tycks gjort sitt avtryck i Hjalmar Söderbergs romaner. Framförallt är synen inriktad på konflikten mellan man och kvinna i samtiden.

3. Forskningspresentation

Det har inte varit lätt att sammanställa forskningen. För att ställa samman Söderbergs forskningen skulle vara en uppsats i sig egentligen. Hjalmar Söderberg har varit föremål för en mängd forskare. Redan under hans samtid stod han under kritikernas ”pennor”, och blev stämplad som en ”osedlig litteratör”. Hjalmar Söderberg har även utanför Sverige, framförallt då i Frankrike och Tyskland, varit föremål för mycket forskning. Denna forskning kan jag inte delge er, av den enkla anledning att jag personligen inte behärskar något av dessa språk.

När det gäller den svenska forskningen inom området, är den stor men också mycket skiftande.⁶ Man kan dela upp Söderbergsforskningen inom fyra olika områden; romanerna, dramatiken, historietterna (novellerna) och de senare religiösa arbetena. Inom dessa områden kan man göra ytterligare avdelningar. Större delen av dessa områden måste tyvärr strykas från denna forskningspresentation och uppsatsen, eftersom bl a detta inte är relevant för min uppsats. När denna avgränsning är gjord kan vi istället inrikta oss på forskningen som studerat Hjalmar Söderbergs romankonst. Inom detta område finner vi Bure Holmbäck som en av de stora Söderbergsforskarna. Holmbäck har författat en av de avhandlingarna på svenska som gjorts över Hjalmar Söderberg. Men det är inte bara en avhandling som Holmbäck har författat, utan också ett flertal böcker. Där ingår *Hjalmar Söderberg, ett författarliv*, den stora biografien över författaren och *Hjalmar Söderberg och passionerna*⁷ en bok som försöker presentera en helhetsbild av Söderberg. Denna bok förekommer på en del ställen i uppsatsen. Själva huvudpoängen med boken är, som tidigare sagt, att presentera en helhetsbild av författaren, utifrån en grundlig genomgång av Hjalmar Söderbergs viktigaste verk. Vad är det som gör Hjalmar Söderberg till en engagerad författare? Hur väl medveten om samtiden var författaren? Hur kan man identifiera det lidelsefulla och passionerade i Hjalmar Söderbergs

---

⁵ Svedjedal, Johan, ”Det litteratursociologiska perspektivet”: *Litteratursociologi*, Uppsala, 1997, s. 72.

⁶ Notera dock att den senaste avhandlingen inom ämnet utkom så långt tillbaka som 1981.

⁷ Holmbäck, Bure, *Hjalmar Söderberg och passionerna*, Borås, 1991.

verk? Det är dessa frågor som boken framförallt har inriktat sig på. Det man kan säga gemensamt om Holmbäcks olika verk är att Holmbäck gör en historisk-biografisk läsning av Söderberg. Holmbäck stödjer upp sitt diskuterande kring Söderbergs romaner med faktiska historiska händelser inom den samtid Söderberg levde. Bure Holmbäck skriver utifrån biografiska sammanhang, brev som Söderberg själv författat om sina verk och andra typer av anteckningar. I mitt eget arbete är jag mera sparsmakad med sådana kopplingar.

Söderbergs eget liv finner alltså utrymme hos Holmbäck. Därmed inte sagt att Holmbäcks (ett halvt livsverk) faller helt till föga gällande min uppsats. Framförallt inte doktorsavhandlingen *Det lekfulla allvaret*⁸ från 1969. Här bidrar i faktum Holmbäck med en hel del goda iakttagelser. Avhandlingen handlar om kartläggandet av *Den allvarsamma lekens* tillkomsthistoria och Holmbäck genomför även ingående analyser av centralbegreppen i den romanen: Kärleken, religionen (religiös polemik) och författaren bakom diktaren (alltså hur Hjalmar Söderbergs personliga händelser har påverkat boken). Det som avhandlingen mest inriktat sig på är studiet av det erotiska motivet (kärleken) i Söderbergs författarskap. I övrigt diskuterar Holmbäck vissa kompositionella och berättartekniska frågor i romanen, *Den allvarsamma leken*.

En annan svensk doktorsavhandling på området är *Frigörelse eller sammanbrott?*⁹ (1982) av Tommy Olofsson som inriktar sig på ett psykologiserande plan.¹⁰ Olofssons avhandling handlar om två författares verk: James Joyce' *A portrait of the Artist as a Young Man* och Hjalmar Söderbergs *Martin Bircks ungdom*. I avhandlingen använder sig Olofsson av närläsningsteknik för kunna närma sig texterna. Genom detta skapas två romananalyser som har till uppgift att framhålla de båda författarnas tankar om: drömmen om att bli författare. I huvudsak har Olofsson i avhandlingen varit inriktad på att använda psykologiska teorier (Freud och Jung) för att se vad som ligger bakom behovet för en författare att dikta. En viktig del av Olofssons resonemang inriktar sig på att göra en kraftigt distinktion mellan bildningsroman och utvecklingsroman, eftersom Olofsson försöker särskilja de två romanernas olika huvudkaraktärernas handlingar, samt presenterat att kärleken i Martin Bircks ungdom är tragisk och pessimistisk.

Den viktigaste essän för min uppsats är Brigitta Holms "Dotter av en fri stam", en fyrasidig essä om valda delar av Hjalmar Söderbergs författarskap (alla romaner är med förutom *Förvillelser*). I texten introducerar Holm begreppet "den nya kvinnan" i

---

⁸ Holmbäck, Bure, *Det lekfulla allvaret*, Stockholm, (diss., Uppsala, 1969).

⁹ Olofsson, Tommy, *Frigörelse eller sammanbrott?*, Helsingborg, (diss., Lund, 1981).

¹⁰ Tommy Olofssons avhandling är faktiskt den senaste i området.

Söderbergforskningen. Den nya kvinnan är enligt Holm en kvinna som syntes, gjorde sig hörd och debatterade. I texten iakttar Holm också att Hjalmar Söderberg var medveten om sin samtids strömningar, eftersom detta står skrivet i författarens romaner. Brigitta Holms text 'Dotter av en fri stam' har fungerat som en stödjepunkt för min uppsats, Holms text har fungerat som ett mentorskap. Själva huvudpoängen med Holms essä är att visa att Söderberg var medveten om den nya kvinnan. Hon visar det med textiakttagelser i romanerna hur kvinnan har framställts. Detta är det centrala i essän.

Den litteratur som i övrigt varit mest givande för mig har istället varit litteratur som inte direkt handlat om Söderberg utan om hans tidsperiod. Två av texterna har skrivits av en professor i kvinnohistoria vid namn Yvonne Hirdman. Hirdmans första text "Kvinnorna i välfärdstaten"¹¹ berättar om bakgrunden till den historiska samtid Hjalmar Söderberg själv levde i. I denna text berättas det om kvinnans historiska kamp för att bli likvärdigt behandlad i samhället. Hirdman förklarar vidare om dom kvinnliga aktioner som togs mot det manliga samhället och även om den ekonomiska situation som kvinnan då var ställd inför. Huvudtanken är att följa kvinnan genom Sverige med början i 1930 och fram till idag och hur hon försökt förändra sin situation som kvinna i det manliga samhället. Den andra texten "Kvinnor, makt och demokrati"¹² inriktar sig på att förklara hur den demokratiska tanken kunde eller bättre sagt skulle kunna överföras på kvinnan. Artikeln inriktar sig också på genuskonflikten och man och kvinna som möjlig särart.

En annan text eller essä är hämtad ur samlingen *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*. Inger-Lise Hjordt-Vetlesen har skrivit om "Modernitetens kvinnliga text"¹³ där det på ett ungefär handlar om samma sak som hos Hirdman. Med den skillnaden att här förankras kvinnan i litteraturen istället, med bl a författare som Fredrika Bremer som tar kvinnans sak i litteraturens "penna". Hjordt-Vetlesen förklarar att det hela börjar inom borgarklassen (de med lite mera pengar än andra), alltså uppbrottet mot den manligt dominerande världen. Detta leder oss fram till sedlighetsdebatten som Hjordt-Vetlesen beskriver som den litterära kampen för att få män och kvinnor likabehandlade. Texten redogör även för utvecklingen för hur kvinnan vill förändra synen på sig själv och sin kropp, kvinnan vill sluta vara den anklagade. Sedlighetsdebatten hade sin uppkomst i samband med romanens stora genombrott i Norden och det var med Amalie Skrams' *Contance Ring* (1885) som det hela började. En samtida manlig kritiker skrev att Skrams "har den manligaste, mest handfasta penna någon norsk

---

¹¹ Hirdman, Yvonne, "Kvinnorna i välfärdstaten": *Kvinnohistoria*, Oskarshamn, 1998.

¹² Hirdman, Yvonne, "Kvinnor, makt och demokrati", Oskarshamn, 1998.

¹³ Vetlesen-Hjordt, Inger-Lise, "Modernitetens kvinnliga text": *Nordisk kvinnolitteratur historia*, Höganäs, 1993.

kvinnor haft till idag”. Detta blev startskottet för sedlighetsdebatten över Norden. Det handlade inte bara om man och kvinna skulle jämföras utan också om att männen skulle vara lika ”rena” som kvinnorna.¹⁴ Vårt första stora svenska bidrag till sedlighetsdebatten var Victoria Benedictsons roman *Pengar*, något som problematiserats av Karin Westman-Berg i hennes essä om bakgrunden till *Pengar*. Just denna text finner sig väl i sammanhanget och har använts i uppsatsen. Karin Westman Bergs ”Socialhistorisk bakgrund till *Pengar*”¹⁵ har på ett enkelt sätt förklarat kvinnors utsatta position i samhället, hur de behandlades och vilka manligt instiftade lagar som höll kvinnorna tillbaka i det offentliga livet. Själva studiet handlar om att förklara den bakgrund som Fredrika Bremer levde i samtidigt som hon skrev sin bok *Pengar*. Vidare ser Karin Westman-Berg om dessa samhällseliga lagar eller instiftningar fått någon plats i romanen. Essän jobbar kring att utreda om Selma (huvudpersonen i *Pengar*) lider av några manliga krav och om och hur hon gör uppror mot det manliga samhällets syn.

Som kanske märkts har själva Söderbergforskningen inte varit så relevant för mig som man kunnat hoppas. Men likaledes har ju mitt uppsatsämne krävt detta.

4. Könsspelet, kvinnas roll och kvinnobilderna

A. Kvinnorna i *Förvillelser*

*Förvillelser*¹⁶ som utkom 1895 handlar om den unge drömmaren Tomas Weber.

Huvudpersonen är en ung grabb som precis tagit sin examen, bosatt i Stockholm. Mycket av romanen är också en miljöskildring av det Stockholm som Tomas Weber möter. I romanen får vi följa huvudpersonens väg till att bli vuxen och de problem han ställs inför. Han går på lokal, dricker whiskey, inleder förhållanden, lånar pengar av en procentare. Alla händelser sammanblandat med Tomas’ oansvariga handlande, ovilja att söka jobb leder oss fram till själva slutet i romanen, självmordsförsöket. Detta är intrigen i *Förvillelser*.

De två kvinnorna i romanen *Förvillelser* är Märta och Ellen. De är mycket olika både i Söderbergs framställningssätt och framtoning. Ellen är bilden för en ”förtryckt” kvinna under sekelskiftet. Tomas, i det här fallet, är den som utnyttjar och bestämmer totalt över relationen.

---

¹⁴ *Litteraturens historia* 5, Viborg, 1989, red. Hertel, Hans, s. 238.240.

¹⁵ Westman Berg, Karin, ”Socialhistorisk bakgrund till *Pengar*”: *Pengar*, Stockholm, 1997.

¹⁶ Söderberg, *Förvillelser*, Stockholm, 1969.

Här ger sig den manliga "besittningsrätten"¹⁷ tillkänna. Poängen med det hela är att det är mannen som är den som bestämmer över förhållandet, det är också mannen som styr samhället. Kvinnan, Ellen, hamnar i skymundan och i romanen intar karaktären Ellen denna roll som mannens underhuggare. För Tomas blir Ellen en "leksak" att testa sina känslor på, likt en prostituerad. Anledningen till att Tomas är förmögen att behandla Ellen på detta viset är att de inte tillhör samma klass. Tomas tillhör borgerskapet, Ellen är en fattig arbetarflicka. Ellen har ingen makt, ingen makt att kunna styra förhållandet, hon får finna sig i att följa Tomas lag. Men detta hindrar inte Ellen från att ha vissa medvetna poänger med förhållandet. Hon ser Tomas Weber som någonting som kan ta ur henne ur den värld hon lever i. En kvinna som Ellen utan varken makt, pengar (hon är ju fattig) eller adelskap, har endast en enda utväg till att skapa en drägligare tillvaro och det är att gifta upp sig. Då förstår man att Tomas besitter en fullständigt kontroll över situationen. Ellen är vad man kan kalla den "vanliga" kvinnan i samhället, en stram, vek och återhållsam kvinna (den manliga schablonbilden).

I den andra relationen med Märta Brehm handlar det om andra grundvalar, eftersom det är Märta Brehm som bestämmer att det inte skall bli något dom emellan. Det är Märta som avslutar deras relation och det är hon som reser till Norge (sedan hon blivit med barn med Tomas) och sedan lämnar Tomas utan att han har möjlighet att inverka på något. Det är väl då ganska uppenbart att Märta Brehm är i kontroll över relationen. Bilden som Hjalmar Söderberg målar fram av Märta i *Förvillelser* står i stark kontrast till Ellen och samtidigt är Märta en stark samtidskildring. "För borgerskapets kvinnor öppnade omställningen till ett modernt samhälle nya möjligheter."¹⁸ Faktum är väl att Hjalmar Söderbergs Märta Brehm verkar som en avbild av det faktiska samhällets borgarkvinnor. Detta är viktigt, för det är bara inom den högre klassen som dessa kontrollerande kvinnor finns. Varför? "[...] när expansionen av ekonomi och demokrati skapade möjlighet att släppa in kvinnor i det av och för män byggda samhället."¹⁹ I rent historiskt hänseende var det detta faktum, att det skedde en stor ekonomisk utveckling i det svenska samhället, som gjorde att kvinnor fick möjlighet till inträde i det offentliga (manliga) samhället. Detta var förutsättningen, en ekonomisk uppgång. Men faktum är att det inte bara var detta som kom att bana vägen för kvinnorna i samhället, utan också kvinnorna själva:

Men det nya som skedde under 1800-talet var att kvinnor organiserade sig i förbund och rörelser för att utvidga rörelsefriheten för kvinnor: det gällde frågor om utbildning, om ändrade rättigheter i

---

¹⁷ Holm, Birgitta, "Dotter av en fri stad", s. 14.

¹⁸ Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise, "Modernitetens kvinnliga text", s. 331.

äktenskapet och också om rätten att vara medborgare med rösträtt och valbarhet. [...] de svenska kvinnorna som grundar Fredrika-Bremer-Förbundet i Stockholm 1884 går ett band som förenar dem [kvinnorna i USA och Sverige] och det är missnöjet med den alltmer förkrympta position som kvinnor hade i de nya samhällena.²⁰

Att Söderberg själv var medveten om de rådande sociala förändringarna i samhället (debatten om kvinnan), ställer jag utom allt tvivel. Framförallt då hans böcker bygger mycket på ett samtidskildrande inte bara i sina karaktärs beskrivningar utan också i övrigt. Brigitta Holm skriver: ”Den nya kvinnan var för Söderberg ett faktum”²¹, menade att Söderberg var medveten om tidens debatt.²²

Märta Brehm är just en sådan borgarkvinna som ovan beskrivit, som ”[...] syntes, hon ställde krav [...]”²³ I faktum är hon ”den nya kvinnan”. Märta kanske inte är en lika aktiv gestalt som de faktiska kvinnorna i samtiden, men notera dock att kvinnan Märta Brehm inte låter sig hunsas hur som helst. Det är Märta som ställer kraven och styr i sitt förhållande till huvudkaraktären Tomas. Eller snarare att Märta inte tillåter att ett kärleksförhållande inleds, eftersom Märtagestalten uppenbarligen vet med sig att de inte har någon framtid tillsammans om inte mannen (Tomas) kan försörja dem. Som den tidigare analysen av relationerna i denna roman visat, så blir Märta med barn efter att Tomas har förfört henne. Trots att Märta älskar Tomas så är hon inte villig att ha sex innan äktenskapet. Att det blir så, förklaras genom att ”Tomas känner begäret, längtan efter kvinnokroppen. Det framställs som något lockande, pockande och plågsamt rastlöst oupphörligt närvarande i hans kropp.”²⁴. Tomas’ begär efter Märta är starkare huvudkaraktärens förnuft. Märta är ett offer för manligheten på detta sätt.

Men förutom detta är Märta den som styr deras förhållande. Vad Märta önskar göra, är också vad Tomas gör. En annan anledning till att det är Märta som innehar kontrollen över relationen i *Förvillelser* är: Kärleken. Idealet för en man av Tomas klass var att finna en kvinna av samma klass, så fungerade de sociala funktionerna. Alltså den rena kärleken, som Märta står för, är det Tomasgestalten söker efter. Detta ställer Märta i maktposition, eftersom Tomas inte kan behandla en likaställd kvinna på samma sätt som han gör med Ellen. ”Märta är inte en kvinna man förför, utan någon man gifter sig med”.

---

¹⁹ Hirdman, Yvonne, ”Kvinnorna i välfärdsstaten”, s. 203.

²⁰ Hirdman, Yvonne, ”Kvinnor, makt och demokrati”, s. 164.

²¹ Holm, Brigitta, ”Dotter av en fri stam”, s. 14.

²² Förklaringen till Söderbergs samhälles engagemang och vetskap om samtiden kan tyckas vara något knappa, men detta kommer att få en vidare förklaringen längre fram.

²³ Ibid. s. 12.

²⁴ Blom, K Arne, ”Hjalmar Söderberg lekte en mycket allvarsam lek!”: s. 22

B. Kvinnorna i *Martin Bircks ungdom*

Den andra boken som jag tänker följa upp är *Martin Bircks ungdom* från 1901. Romanen handlar om ynglingen Martin Birck. I boken får vi följa Martin genom tre episoder; barndomen till studenten, de första ungdomsåren och slutligen den mogna tjänstemannen, på väg till medelåldern, där det mellan episoderna förflyter en tid. Martin har drömmar, men håller dem ändå åter. Martins liv beskrivs främst genom hans tankar, det är en inre spegling av hans samtida värld som gör sig gällande i romanen. Själva poängen med romanen tycks vara att skildra en persons utveckling från barn till vuxen (utvecklingsroman), och det är både en direkt fysisk utveckling, som en utveckling inom huvudpersonen Martin Birck.

När det gäller *Martin Bircks ungdom* handlar det om en något annorlunda kvinnobild. Harriet Skotte är den första vi stöter på. Hon är inte direkt medverkande i romanen, utan fungerar som Martins egna bild av den romantiska kärleken. Det man kan säga är att Harriet Skotte fungerar som en mall för Martins egen utveckling inom kärleken. Harriet Skotte är ingen, egentligen, hon kan inte styra ett förhållande dom emellan eftersom det inte finns någon relation mellan Harriet och Martin. Så varför finns Harriet Skotte med överhuvudtaget i denna uppsats? I sanning är det att genom detta presenteras mannens stereotypa kvinnobild. ”Och en manlig sexualitet som är ett njutningsmedel, en distraktion, en trofé.”²⁵ Harriet Skotte är en manlig dröm, en sexuell manlig dröm. Martin är den som projicerar samtidens syn på denna kvinna och Harrietskepnaden förblir ingenting förutom en mall för hur kvinnan och kärleken skall vara. Harriet Skotte är en schablon, skapad av det manliga samhället.

Det är i den avslutande delen av *Martin Bircks ungdom* (’Vinternatten’) som Hjalmar Söderberg levererar en bild av en annorlunda kvinna: nämligen kvinnan utan namn. Vad antar hon för roll? ”Hon arbetade för sitt uppehälle, hon hade visst en gammal far någonstades borta på landet, en pensionerad jägmästare, som skrev brev till henne tre gånger om året, men hon var självständig och berodde av ingen.”²⁶ Martins Bircks namnlösa kvinna är en intressant företeelse om man får uttrycka sig så. Hon tillhör borgerskapet men på ett annat sätt än Märta Brehm från *Förvillelser*. ”Det var borgerskapets unga kvinnor som var väl bevandrade i språk, konversation och gott uppförande [...]”²⁷, eftersom de hade ekonomiska ändamål till det. För låt mig tillägga angående sekelskiftets kvinnan, att det var en kvinna ur den rika klassen som kunde hänge sig åt ”samma ting och lekar” som roat männen innan. För den fattiga flickan

---

²⁵ Holm, Birgitta, ”Dotter av en fri stam”, s. 14.

²⁶ Söderberg, *Martin Bircks Ungdom*, s. 287.

²⁷ Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise, ”Modernitetens kvinnliga text”, s. 333.

förändrades situationen föga. Kvinnan i *Martin Bircks ungdom* (den namnlösa) jobbar för överleva. Hon är varken rik eller ansedd som inflytelserik av fiktionsverklighetens omvärld. Men på samma gång är hon ”den nya kvinnan” mer än någon annan, självständig, självförsörjande och styrande.

För det finns något mer i den bild av kvinnan som målas upp i *Martin Bircks ungdom*. I faktum är det faktiskt så att den namnlösa kvinnan är den som är i kontroll över relationen mellan Martin och henne själv. Brigitta Holm förklarar detta genom att Söderberg skriver fram ”En kvinna som söker sin egen erotik.”²⁸ Vad Holm menar med detta är att just denna Söderbergiska kvinnobild söker efter sin egna sexuella identitet och samtidigt dessutom försöker ta makten över den, då den alltför länge legat i händerna på den manliga världen. Jag vill gå ett steg längre och säga att denna kvinna är i fullständig kontroll, över sig själv och sin egen sexualitet. Hjalmar Söderberg skriver: ”Icke så, att det icke fanns gott om män, som gärna ville föra henne ut i dansen, det fanns tvärtom många, och hon kunde välja.”²⁹ Här är det alltså kvinnan som är i kontroll över situationen, det är hon som väljer. Och till skillnad från Märta Brehm, som inte håller orkar hålla emot, mot den manliga styrkan och makten, så uthärdar kvinnan i *Martin Bircks ungdom* alla prövelser ”att det som för henne var ett helt nytt liv, kanske undergång, kanske räddning, det var för honom ett galant äventyr [---]och [hon] tröttnade på leken redan innan den ännu hade begynt”³⁰ Denna kvinna, skulle man kunna säga, genomskådar den manliga (sexuella) dubbelmoralen som var gällande under denna tid.

Den sexuella dubbelmoralen? Ja, detta är något rent historiskt som kommer ur samtiden, något som Söderberg själv var medveten om eftersom författaren utnyttjar det i sitt skapande. Det som drabbade de svenska hemmen under slutet av 1800-talet, var något man kommit att kalla sedlighetsfejden. ”Över hela nordens glödde pennorna, dubbelmoralens smuts virvlade upp till allmän beskådan, och familjer och vänskaper rämnade.”³¹ Det handlade om männens fria sexuella förhållande, med prostituerade eller andra kvinnor som inte var deras hustrur. I äktenskapet hade mannen rätt att ställa krav på trohet från hustruns sida, men hon fick inte kräva detsamma av honom. Denna skillnad i rättigheter, var det som utlyste sedlighetsdebatten (fejden). Författarna delade sig i två läger: samma skulle gälla männen (alltså hålla på sig till äktenskapet) eller att samma skulle gälla kvinnorna (alltså de skulle kunna utöva lika stor ”frihet” innan äktenskapet som männen). Denna debatt som nådde ut över hela nordens, nådde också Hjalmar Söderberg i hans borgerliga hem. Söderberg var

---

²⁸ Holm, Birgitta, ”Dotter av en fri stam”, s. 14.

²⁹ Söderberg, *Martin Bircks Ungdom*, s. 288.

³⁰ *Ibid.* s. 288.

medveten, iakttog och berättade om denna sedlighetsfejld i alla de verk som jag talar om. I *Martin Bircks ungdom* låter Söderberg problemet flyta upp vid ytan i och med sin kvinnobild. Den namnlösa kvinnan är kvinnobilden som genomskådar männens dubbla spel. Brigitta Holm skriver: "Sexualiteten är en handelsvara och ett njutningsmedel. Männerna skriver reglerna. Följden av en sådan maktposition och obalans måste bli erotikens död."³² Men så är det inte i *Martin Bircks ungdom*, kvinnan har frångått männens deras maktposition, det är hon som styr över dom. Hos Martin Birck finner kvinnan i romanen inte några sådana typiska manliga drag. Kvinnans sökande stannar vid Martin eftersom hon ser att han älskar henne.³³ Och samtidigt är kvinnan det huvudpersonen Martin sökt efter genom hela romanen. En kärlek som inte följer de sociala konventionerna, utan istället följer den ideala kärlekssynen som Martin Birck innehar. Samtidigt är det också intressant med tanke på sedlighetsdebatten att de båda är sexuellt oerfarna. Söderberg skriver fram "det nya paret" skulle man kunna säga. Alltså att båda könen existerar på en jämlik nivå. Men det är också så att kvinnan som Martin i tysthet är gift med, är den som förankrar honom i sin fiktionsverklighet, det är genom henne Martin förstår att kärleken är det enda vettiga i världen. När vi kommer fram till slutet av romanen kommer vi fram till en kraftigt omtvistad fråga i forskningen kring Hjalmar Söderberg. Det är kyssen mellan Martin och den namnlösa kvinnan i slutet av romanen som jag talar om:

Det gick frossbrytning genom dem båda, de tryckte sig hårt intill varandra med ögonen slutna, och allt blev borta för dem i en kyss. Det blev en lång och underlig kyss. Han kände hela sin varelse lösas upp, och han hörde klockringning i öronen avlägset som från en liten landskyrka långt borta, mellan hagar och fält. [...] Och han tyckte sig förbrinna utan smärta, lågorna svalkade hans tunga som ett syrligt vin; och allt, mättnad och hunger, törst och svalka, solens hälsa och mörkrets ångest, dagens klara tanke och nattens månsjuka grubbel, all jordens lust och elände tyckte han sig suga ur denna brunn.³⁴

På den ena sidan står Olofsson och på den andra Holmbäck. För Olofsson står kyssen som något grymt och tragiskt. Olofsson skriver: "Den kyss som avslutar romanen visar fram vad Söderberg i *Gertrud* kom att benämna "köttets lust och själens obotliga ensamhet", och den tyder på att Martin Birck till sist sviker sin kvinna, att han inte kan annat än svika henne."³⁵ Olofsson har en deterministisk syn på *Martin Bircks ungdom*, något som också präglar framställningen av kyssen i slutet av romanen. Det är att jämföra med den mera positiva syn

---

³¹ Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise, "Modernitetens kvinnliga text", s. 341.

³² Holm, Birgitta, "Dotter av en fri stam", s. 14.

³³ Söderberg, *Martin Bircks Ungdom*, s. 288.

³⁴ Ibid. s. 301.

som levereras av Holmbäck. Han skriver: ”Med denna skildring av ett extatiskt tillstånd, framkallat av en intensiv koncentration i en kyss, kärlekens insegel, slutar *Martin Bircks ungdom*. Det innebär en tydligt positiv skildring av kärleken, en förening av andakt och hängivenhet.”³⁶ Tvisten har handlat om man skall se kyssen som exstatisk och fylld av kärlek eller som Olofsson, en mer tragisk händelse, där det finns något som Martin håller hemligt för sin kvinna.³⁷ Utan att göra för stora djupdykningar i detta ämne kan man se vad jag lutar mig åt, Holmbäck. Men på samma gång handlar det om en tredje bild, det handlar om parets kärlek och hur de finner uttryck för den.

Kyssen opererar sig omkring de två gestalter som funnit varandra i en samtid som enligt Hjalmar Söderberg var allt annat än lojal och kärleksfull. Men det finns en rädsla för att visa sin kärlek öppen. De bryter mot de sociala konventionerna, de är gifta, de verkar som make och maka. Men varför inte visa det öppet? Tillåt mig att förklara samtidens syn på ett förhållande av denna klass: ”Männen gifte sig ofta sent eftersom de först måste skaffa sig möjlighet att försörja en familj. [---]Sexuellt samliv utan vigsel var däremot en oerhörd skam för en kvinna.”³⁸ Det är väl så att de både är medvetna om den sociala synen på deras förhållande. Poängen är att de väljer att inte utmana samhället utan spelar med i reglerna som de ändå i tysthet bryter. Jag kan tänka mig att det var många unga par som fick smyga runt med sin kärlek på detta sätt, kanske även författaren till boken.

C. Kvinnorna i *Doktor Glas*

Doktor Glas utkom 1905 och handlar om den trettioåriga doktorn med samma namn. Återigen handlar det om en huvudperson som flanerar omkring längs Stockholms gator, där romanen berättar historien om en man som tidigt hamnat utanför det sociala livet. Ja, snarare finns det en total avsaknad av socialt liv. Den kontakt som huvudpersonen får, sker genom hans patienter. Det är nämligen något som Glas saknar, identitet. Han är ingen, utan endast en i mängden. Romanens centralhandling är om Glas³⁹ skall mörda pastor Gregorius eller inte och samtidigt beskydda dennes fru, Helga Gregorius från den nämnde pastorn.

Bilden av kvinnan i den tredje romanen representeras av Helga Gregorius. Hon framställs i romanen som en mycket förtryckt personlighet. Helga lever i ett förhållande som

---

³⁵ Olofsson, Tommy, *Frigörelse eller sammanbrott?*, s. 140.

³⁶ Holmbäck, Bure, *Det lekfulla allvaret*, s.116.

³⁷ Olofsson, Tommy, *Frigörelse eller sammanbrott?*, s. 140-157.

³⁸ Westman Berg, Karin, ”Socialhistorisk bakgrund till Pengar”, s. 204.

³⁹ För enkelhetens skull kallar jag huvudpersonen för Glas. Hans riktigt namn är Tyko Gabriel Glas.

är starkt dominerat av hennes man, pastorn. Inte minst med tanke på att han i stort sett gör som han vill med Helga. Jag tänker då på att han med våld betvingar sig den sexuella rättighet en man kunde under denna tid (jämför sedlighetsdebatten) kräva av äktenskapet. Helga målas fram som en kvinna förmögen att ta sakerna i egna händer. En kvinna som inte snällt tittar på och tillåter sig själv förtryckas. Uppenbart är att hon vill ut ur äktenskapet med pastorn.

Boken utkom som sagt 1905, vilket var åren efter den heta sedlighetsdebatten. I kvinnobilden Helga finner vi mycket av den kvinna som fördes fram under den tids period. Det handlar inte bara om att ställa samma villkor på rättigheter som männen nyttjade, utan också ”att kvinnorna behövde en plats där de kunde formulera en ny självförståelse.”⁴⁰ Meningen med denna explosion av kvinnor som förde fram kvinnlighetens sak, var alltså att också kunna få definiera sig själva. Kvinnan hade alltför länge varit definierad av det manliga samhället, det var männens mall av hur en kvinna skulle vara, som det som var det bestämmande. Helga Gregorius vill kasta av sig denna mall, som lydig, tyst och vacker hustru. Men det manliga oket ligger tungt över hennes axlar. Helgas maktmedel i kampen från att frigöra sig själv från pastor Gregorius, är förutom hennes förmåga att ta saker in sina egen händer, relationen till romanens huvudperson Doktor Glas. Det är inte bara det att Helga vill frigöra sig från sin man, utan att också samtidigt skapa sig en ny framtid med en annan man, som hon älskar. Helgas otrohet är något nytt. Bilden av kvinnan är förändrad, i likhet med det samtida faktiska samhället, Helga använder sig av samma rättigheter som mannen. Skillnaden är att kvinnans otrohet inte är acceptabel på samma sätt som mannens otrohet. Det är en fråga som sedlighetsdebatten ställde: skall kvinnan bli som mannen eller ska mannen blir lika ren som kvinnan? Helga söker efter en anledning till att undkomma sin make. Anledningen blir att Helga vill skapa ett nytt liv vid sidan av sitt äktenskap. Ett manligt förhållande vid sidan av äktenskapet som var alldeles accepterat, var mycket vanligt. Kanske var också ett kvinnligt utomäktenskapligt förhållande förekommande under den här perioden, men vanligt var det nog inte.

Helga söker alltså en anledning till att finna en väg ut ur sina äktenskapliga plikter. Som vi tidigare vet framför hon dessa ”önskningar” för romanens huvudperson, Doktor Glas. Doktor Glas som i sin tur blir förälskad i Helga Gregorius och sedan oupphörligen gör henne till viljes. Glas påtalar lögnen för Helgas make som gör att avståndet mellan pastorn och frun ökar, samtidigt avståndet ökar mellan Glas och Helga. Helga är ju inte intresserad av en relation med Glas, utan med den man som hon annars älskar, en man vid namn Klas Recke.

---

⁴⁰ Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise, ”Modernitetens kvinnliga text”, s. 334.

För Helga är deras relation ett förtroende där Glas blir maktmedlet. I position av läkare står Glas i kunskap av att bräcka en mans liv utan att få svara för dess konsekvenser. Glas är domare över pastorn, pastorns liv ligger i Glas händer (utan att pastorn själv vet om det). I och med att Glasgestalten älskar Helga står han i beredskap att skydda henne. Det som händer i romanen är att Hjalmar Söderberg låter huvudpersonen i *Doktor Glas* bli ett verktyg: ”låter honom vara en man, som av olika anledningar har kommit att stå utanför den manliga sexualiteten och undgå den traditionella manliga socialiseringen [...]”⁴¹ Glas blir verktyget för att frigöra kvinnan i romanen.

Helga är en fullt medveten gestalt som försöker styra sitt eget liv på sitt eget sätt. Hon vill få rättighet att älska den man hon älskar. Att som kvinna begära om skilsmässa fick inte ens komma på tal. Det var mannen som bestämde. Men Helga Gregorius är en ”dotter av ett nytt folk, en ny stam.”⁴² och låter sig inte nedböjas av manligheten och samtidigt är Glas en ”ny man”, liksom Martin Birck. Dock avstår Helga från att möta det manliga samhället öppet. Brigitta Holm skriver: ”Doktor Glas är mannen som med oförvillad blick betraktar de erotiska sederna. Och grips av fasa.”⁴³ När Martin Birck undviker konflikten med de sociala värdena, är Glas en man som inte förstår de manliga (sociala) värdena och rättigheterna. Med tanke på hans kärlekssyn, den Glas delade med en kvinnan i sin ungdom, är detta fullkomligt förståeligt. Glas anser att kärleken och det sexuella är något som borde vara vackert, fint och heligt, inte att ”kärleken, för mannen, är ’en liten hobbyverksamhet’, alternativt en förmånlig allians.”⁴⁴ Glas blir inte bara ett verktyg för att frigöra Helga från det manliga samhället, utan också ett verktyg för att bryta ned den manliga bestämmande rätten över kvinnorna.

I romanen *Doktor Glas*, ligger maktpositionen hos Helga. Hon styr i det tysta sitt äktenskap, med hjälp Glas som framstår som alltmer sympatisk gentemot sina medmän. Mordet på pastorn framstår som det nödvändiga offret för kvinnans frigörelse. Brigitta Holm förklarar: ”Synen på Skeppsholmen – och doktors tolkning av den unga kvinnans tillstånd – blir den avgörande stöten för hans handling.”⁴⁵ Mordet är planlagt för Helgas skull, Glas ger henne hellre en annan man är honom själv, istället för att låta henne få leva kvar i äktenskapet med pastorn.

Efter pastorns död skulle man kunna tro att Helga får den hon älskat Klas Recke, men så förhåller det sig inte:

---

⁴¹ Holm, Birgitta, ”Dotter av en fri stam”, s. 14.

⁴² Ibid. s. 14.

⁴³ Ibid. s. 14.

⁴⁴ Ibid. s. 15.

⁴⁵ Ibid. s. 14.

Klas Recke är en fin man. Du kan vara lugn för att han sköter om att han först blir lidelsefullt förälskad i henne [inte Helga], och sedan gifter han sig av kärlek. Det där kommer han att göra så bra, att pengarna nästan bli en överraskning för honom.⁴⁶

Helga faller slutligen ändå offer för den manliga sexuella dubbelmoralen. För Klas Recke var Helga ett ”galant” äventyr, något att roa sig för stunden. Det är ett spel, med känslor som insats. Helga blir en änka, betraktad av samhället som ointressant, men ironiskt nog får kvinnogestalten Helga sin frihet från det olyckliga äktenskapet.

D. Kvinnorna i *Den allvarsamma leken*.

Så har vi kommit till den sista analysen i denna inledande del av uppsatsen. *Den allvarsamma leken* utkom 1912 med Arvid Stjärnblom som centralkaraktär. Själva romanen är den längsta av Söderbergs fyra och är också den som utan tvivel kan sälla sig till kategorin kärleksroman. ”Det är en bitter och intensiv, djupt olycklig och obarmhärtig roman om kärlek”⁴⁷. Romanen handlar om Arvid Stjärnblom en ung man som ställs inför kärlekens problem. Detta är det som driver honom till att slutligen ge upp och lämna Stockholm för världen.

I denna fjärde och sista roman får vi ta del av ganska blandade kvinnobilder. Den första vi kommer ta upp är Dagmar, huvudpersonen Arvids fru. Dagmar måste ses som en medveten karaktär, där hon räknar ut hur hon skall få Arvid till sin man. Dagmar är en som till varje pris vill bli gift och då gift med en man inom samma klass som Arvid. Rädslan för att ställas utanför det sociala livet är stor hos karaktären Dagmar. ”Citatet ovan beskriver denna konflikt [könskonflikten] och visar på hur kvinnor tvingas forma om sig för att passa in. [...] ty i en samhällelig maktordning där männen är självklara, blir kvinnorna de avvikande.”⁴⁸

Dagmar står för männens kvinnobild. Det är hon som försöker att passa in och följa de sociala regler som männen satt upp. Hon är den kvinnan som sedlighetsfejdens kvinnor upprördes över. Lydig, trogen och ovetande om mannens otrohet. Precis som Märta Brehm tillhör hon borgarklassen men har inte alls samma kontroll över situationen. Dagmar styrs totalt av mannen, i det här fallet Arvid. Dagmar tycks anta den sociala roll som lagts på

---

⁴⁶ Söderberg, *Doktor Glas*, s. 402.

⁴⁷ Blom, K Arne, ”Hjalmar Söderberg lekte en mycket allvarsam lek!”, s. 24.

⁴⁸ Hirdman, Yvonne, ”Kvinnorna i välfärdsstaten”, s. 203.

kvinnor utan problem, hon är hemmahörande, sköter om barnen och visar offentligt upp ett hem utan några problem.

Man, som Hjordt-Vetlesen skriver "[...] avslöjade könsrolls konstruktionens inre brister, men visade samtidigt att det stora flertalet kvinnor fann sig väl tillrätta i sin 'Qvinnlighet'.⁴⁹ Dagmar är just den typiska kvinnobilden som citatet ovan beskriver, där hon finner sig i männens spelregler. Vad det handlar om är att kvinnan Dagmar till varje pris vill trygga sin framtid, det märks såväl när äktenskapet håller på att brista. När Dagmar får reda på Arvids otrohet, vill hon tysta ner det och gå vidare. Att bryta ett äktenskap, som Arvid vill, är för kvinnobilden Dagmar en helt otänkbar möjlighet. Det man märker av detta är att Söderberg beskriver en kvinnobild som är så fast förankrad i den manliga sociala miljön, att hon tror på allt det som sägs. En fränksild kvinna var inget attraktivt "byte på marknaden". Eftersom mannen stod under "laglig rätt att själv avgöra allt som rörde makarnas samliv, hemmet och barnen."⁵⁰ En fränksild kvinna var lika med en dålig kvinna.

Dagmar är en kvinnobild utan någon som helst makt. För Dagmar framstår familjen vara det viktigaste, som står fast vid idealet av en lutersk kärnfamilj. Alltså menade att man upprätthöll familjens fana till högsta pris och då förutsatt att man *hade* en familj att sköta om. En ogift kvinna var nämligen inte heller speciellt attraktiv. Vad Dagmar Randel är och förblir, är en kvinna som är förtryckt av de manliga idealen, samtidigt som Dagmar står för kvinnan som accepterar det.

Den andra kvinnobilden i romanen presenteras av relationen mellan Arvid och Lydia. Lydia är en borgarkvinna, tillhörande samma klass som den hon älskar, Arvid. När Lydias far går bort så måste hon söka sig en försörjare. Lydia gifter sig rikt och har sin ekonomiska framtid tryggad. Men efter tio år av äktenskap, vill hon komma ut. Det är hon själv som anordnar sin möjlighet till frihet från äktenskapet (i likhet med kvinnan från Martin Bircks ungdom), hon flyttar in till Stockholm själv.

Bilden av kvinnan som vi får i *Den allvarsamma leken* är en smart och uppenbarligen medveten kvinna. Rollen Lydia innehar förmågan att själv styra sitt liv. Lydia är medveten om de manliga sociala traditionerna, men det är i stället hon som använder sig utav dem. Brigitta Holm berättar: "I skildringen av Lydia i 'Den allvarsamma leken' sås förståligt in misstro mot den erotiskt initiativtagande kvinnan."⁵¹ Det Holm antyder är att det är kvinnan som tar stegen ut efter det sexuella, som inte längre bara mannens är område. Här handlar det

---

⁴⁹ Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise, "Modernitetens kvinnliga text", s. 332.

⁵⁰ Westman Berg, Karin, "Socialhistorisk bakgrund till Pengar", s. 203.

⁵¹ Holm, Birgitta, "Dotter av en fri stam", s. 15.

om att Lydia Stille totalt antar mannens roll. Samtidigt finns det en annan del av Holms diskuterande som är värt och ta upp. Initiativet till erotik, sexuellt samspel eller vad man nu väljer att kalla det ligger nu hos kvinnan. Lydia innehar kontrollen över männen.

Könsrollen är alltså totalt omvänd. Lydia fungerar med samma bristande moralitet som Tomas gjorde i *Förvillelser*. Menande att det är kvinnan (Lydia) som tar sig älskare, det är hon som kontrollerar förhållandena. Ett mycket tydligt brott mot den manliga traditionen eller? Svaret på den frågan blir faktiskt både och. Som tidigare noterats i denna uppsats om sedlighetsdebatten så gick den bl a ut på att män och kvinnor skulle få samma äktenskapliga och sexuella rättigheter. Lydia har tagit sig samma rättigheter som männen hade innan. Jag menar enkelt att Lydia har kontroll över sitt äktenskap, hon tar sig älskare och hon gör sig av med älskare. Därför antar hon ”en smak av beräkning, en touch av tvivelaktighet. Hon har blivit en överlevare[...]”⁵² Men man ska inte tycke mindre om gestalten Lydia för det. Hjalmar Söderberg har låtit kvinnogestalten anta en traditionellt manlig roll och på samma gång visat kontentan av sedlighetsdebattens frågor. Det är mannen som blir lidande i *Den allvarsamma leken*, och i viss mån kan man känna huvudpersonens lidande, men vad som sker i Hjalmar Söderbergs bok är att författaren har vänt på epitetet. Det som visas upp är hur Arvid reagerar, hur han utsätts för ett spel. Ett spel som kvinnan, Lydia står för. Denna illasinnade behandling av Arvid, är precis samma behandling som kvinnor i den historiska samtiden fick, men även kvinnorna i Hjalmar Söderbergs romaner fick utså. Här är det alltså mannen som får lida av sin egen påhittade roll (alltså sociala den kvinnliga rollen).

Det viktigaste hos Lydiagestalten som gör att hon bibehåller makten över sin älskare (framförallt Arvid) är att hon är kravlös. Lydia ställer inga krav på männen att de skall äkta henne, Lydiakaraktären är inte det minsta intresserad av detta faktiskt. ” ’Galanta äventyr’ från ’Martin Birck’ blir här något som utövas av kvinnan.”⁵³ Det är Lydia som ser dem som ett äventyr nu, när männen själva är ute efter att endast älska.

Till skillnad från många av kvinnorollerna i Hjalmar Söderbergs författarskap är Lydia ingen statisk fast roll som får männen att utvecklas och gå vidare. Den kvinnobild som Lydia gestaltar är faktiskt den som utvecklas mest i *Den allvarsamma leken*. Hon går från att vara oskyldig till att vara beräknande och kall. Arvids sista ord i boken talar om den möjligheten: ”En liten grym nyfikenhet att se, hur mycket jag tålde av piskan?”⁵⁴ detta angående hur Lydia spelat med Arvids känslor.

---

⁵² Ibid. s. 15.

⁵³ Ibid. s. 15.

⁵⁴ Söderberg, *Den allvarsamma leken*, s. 220.

Lydia Stille utmanar det manliga samhället och samtidigt innehaver frihet. I mina ögon är dock inte kvinnobilden Lydia lycklig när hon återfått sin frihet från äktenskapet. Jakten på makten över sin sexualitet, den erotiska verkligheten som Lydia ger sig ut ställer henne endast med problem. Hon blir ensam och förbittrad.

5. Hjalmar Söderberg och kvinnobilderna

Denna uppsats har presenterat olika kvinnor och hur de framställs i romanerna. Man kan kategorisera upp dem i två grupper: schablonen och ickeschablonen. Schablonen i litterära sammanhang definieras som ett mönster, där det använda mönstret får samma drag av alla författare. Kvinnoschablonen är en sådan; hon skall vara tyst, vacker och inte delta i det aktiva livet. Kvinnan skall vara anpassad till mannens behov. Förmodligen har schablonen sin botten i kristendomen, där Bibeln underställer kvinnan mannen. Det är den litterära kulturen, som varit manligt dominerade sedan litteraturen inleddes, som har givit kvinnan denna schablonbild. Det är med den kvinnliga litteraturkritiken som detta åskådliggörs: ”Vi accepterar inte de gränser som fanns/finns för kvinnor som naturgivna. Vi accepterar inte, med andra ord, den sociala kvinnliga underordningen [...]”⁵⁵ Läggs därtill de kvinnliga litteraturforskarnas upptäckt att kvinnan, under Söderbergs rådande tidsperiod, allt för länge varit en schablon i litteraturen skapad av de manliga författarna.

Hos Hjalmar Söderberg är schablonen exempelvis Ellen, den svaga, undantryckta kvinnan i samhället. Hon bibehåller de traditionella dragen, som vacker och oförmögen att styra sin egen värld. Men samtidigt som Söderberg levererar en kvinnoroll som är avbildad av en traditionell manlig syn, så är den verklig. Ellen (schablonen) i romanen är ingen ”litterär åkomma” som Söderberg använder sig utav, det är inte så att kvinnan har fått dragen av att vara anpassad till männens krav ur ren manlig skriven tradition. Nej, Söderberg åskådliggör faktumet att detta var kvinnors verklighet. Det är realism.

Är schablonen då längre en schablon? Nej, faktum inte. Kvinnobilden är istället verklig och sann jämfört med det samhälle romanerna skrevs i. Det är den historiska kontexten som förklarar detta för oss. Men de är däremot statiska karaktärer, med vare sig utveckling eller känslor. Dessa kvinnobilder reflekterar aldrig sig själva, de är trots allt en bild eller roll som anpassats till den manlige huvudpersonens utveckling. Således fyller de två

---

⁵⁵ Hirdman, Yvonne, ”Genussystemet – reflektioner kring kvinnors social underordning”, s. 400.

syften; det ena beskrivet ovan, det andra är att de verkar som Söderbergs sanningslidelse i romanerna. Detta skall vi strax återkomma till.

I Hjalmar Söderbergs författarskap kan man se att alla kvinnobilder är väl knutna till det samtida samhället. Man kan se dom som avbilder eller speglingar av samtiden på ett eller annat sätt. Men fyra av kvinnobilderna är något annorlunda. Dessa kvinnor Lydia, Märta, kvinnan utan namn och Helga Gregorius är representanter för den nya framväxande kvinnan. Detta är Hjalmar Söderbergs fyra kvinnor eller som jag har valt att kalla dom: ickeschablonerna. De framstår inte längre som schabloner, utan som nyanserade bilder av olika kvinnor som på ett eller annat sätt bryter mot det manligt dominerande samhället. De framstår ofta som förnuftiga, eftertänksamma och en viss mån starka nog att på något sätt hålla emot mot dom sociala konventionerna instiftade av männen i samhället. Kvinnobilderna är alla i maktposition, mer eller mindre över sina protagonister, vilket absolut inte var vanligt.

I Hjalmar Söderbergs romankonst framgår det att det finns en utveckling mellan romanerna, om vi då tittar då på kvinnobildens utveckling. Sanningslidelsen (som jag nämnde tidigare), med de kvinnobilder (schablonerna) som följer dåtidens manliga ideal, måste räknas som en nödvändighet. Redan vid debuten med *Förvillelser* fick Söderberg se sig kallad ”osedlig litteratör”. Anledningen till detta var faktumet med avslöjandet av Tomas sexuella dubbelmoral, huvudpersonens två förhållanden, det manliga hyckleriet. Söderbergs samtidsstämpel instiftad främst av Fredrik Böök och Harald Molander, var en kritik som främst inriktade sig mot Söderbergs ”friställande av osedligheten”. Alltså samtidskritiken riktade sig mot romanens huvudkaraktärs ”onyttiga” flanerande och oansvariga handlande, exempelvis faktumet att Tomas inte är villig att söka jobb. Men under under ytan av denna kritik gömmer sig ett annat missnöje. Man skulle kunna kalla det ”herrklubbens missnöje”. För det som stack i ögonen på delar av den samtida kritikerkåren var det faktum som redan nämnts. Söderbergs roman ställde på ett realistisk och avskalat sätt fram de manliga privilegierna i äktenskapet och den dubbelmoral manligheten brukade. Detta var något som inte fick föras fram i ljuset på ett sådant sätt som Söderbergs roman gjorde.

Det som sker i Söderbergs romaner är att de visar att schablonerna, å ena sidan visar *en* verklighet, medan ickeschablonerna visar *en annan* verklighet, fast båda är inom samma värld d v s sanningslidelsen i boken. Låt oss förklara detta något mer. Bure Holmbäck skriver:

Sedan länge har man dock noterat vad som kan kallas ’engagemangslinjen’ hos honom. Tydligast är kanske denna sida märkbar i den del av hans produktion som inte är skönlitteratur. Kristian Elster på 20-talet och Ingemar Wizelius på 30-talet hör till dem som pekade på hans samtidskritik ännu medan

Hjalmar Söderberg levde. [---] Min utgångspunkt är att de ämnen Söderberg behandlar i sina böcker och sina artiklar var sådana som engagerade honom [...] Min uppfattning är att detta passionerade sinne avspeglas också i hans förhållande till litteraturen, till språket och – som ett gemensamt element för det mesta han skrev och tänkte – för sanningen.⁵⁶

Med Holmbäck anser jag att sanningen var det som låg närmast författaren Söderberg. Med kvinnorna som sanningslidelsen i romanerna, menar jag enkelt att de inte bara är direkta samtidsskildringar utan också samtidskritik mot det patriarkaliska samhället. Kvinnobilderna är Söderbergs tysta engagemang för hans samtids verkliga kvinnor. Eller annorlunda uttryckt, Söderbergs samhälleliga engagemang.

För oss blir Hjalmar Söderbergs sanningslidelse (alltså strävan efter att få skriva om sanningen) där hela det manliga samhällets hyckleri förklaras osunt och ohederligt. Således kan man se att båda delar av kvinnobilderna är lika viktiga, eftersom de både avslöjar olika delar av den manliga världen. Hjalmar Söderbergs kvinnobilder är mera eftertänksamma än vad de först verkar vara.

Det faktum att Hjalmar Söderberg *var* en engagerad samtidsskildrare där alla kvinnobilder är realistiska, oavsett om det är en schablon eller ickeschablon, går inte att neka. Således kan man säga att Söderberg iakttar kvinnans utveckling i samhället med sina kvinnobilder. För det finns ett annat intressant vinkel av det hela. Från det tidiga genombrottet med borgarkvinnan Märta, till den socialt medvetna kvinnan utan namn, vidare till utvecklingen av kvinnor som allt mer tar situationen i egna händer d v s Helga och slutligen fram till den yttersta konsekvensen av samhället kvinnobild. En omvänd manlig dubbelsexuell kvinna, vid namn Lydia.

Men det är ingen hyllning till kvinnan som sådan i romanerna, inte heller några ord om hur Hjalmar Söderberg förstod kvinnornas situation, utan det är som sagt ett betraktande av samtidens kvinnor. Hjalmar Söderberg lägger heller inga värderingar utan han iakttar och skriver ned. Brigitta Holm skriver: ”Slutkapitlet i ’Martin Birck’ tycks mig handla om det som alla längtar efter och ingen tycks ha: Civiliserat samtal och naken lidelse.”⁵⁷ Tillåt mig rätta Holm lite: samtalet, det civiliserande, pågår bara mellan huvudpersonerna och de kvinnor som de är förälskade i och likaså lidelsen (kärleken). Är detta vad Söderberg söker efter att beskriva? Ja, varför inte. Poängen ligger i att Hjalmar Söderberg skriver om fyra kärlekspar

---

⁵⁶ Holmbäck, Bure, *Hjalmar Söderberg och passionerna*, s. 8-9.

⁵⁷ Holm, Brigitta, ”Dotter av en fri stam”, s. 12.

men samtidigt om två olika kärlekar: ”En ren sort och en sinnlig sort.”⁵⁸ Den orena, smutsiga och sinnliga är den kärlek som huvudpersonerna brukar när det gäller de övriga kvinnorna i romanerna. Den kärlek som appliceras på ”de fyra kvinnorna” är den lidelsefulla och fina. Men det är också en kärlek styrd av kvinnan i fråga. Alltså med svaret i hand blir kvinnans kärlek den rätta, eftersom det är hon som styr över den. En intressant fråga som dyker upp är om man kan se, utöver de två olika kärlekarna, även två olika sätt att älska, ett manligt och ett kvinnligt? Skiljer sig kvinnobildens sätt älska från den manliga i Söderbergs romaner? Ja, på den frågan finns inget uppenbart svar. Det man kort kan säga är att i de fyra kvinnobilderna, som är utskilda ur mängden, älskar alla öppet och ärligt och så framställs även de andra kvinnobilderna i romanerna, med en öppen och ärlig kärleksyn. Det är bara Lydia som inte kan ses ur detta perspektiv eftersom hon antagit en manlig roll av beräknande. Således skiljer sig den manliga kärleken på ett sätt, det redan sagda, synen på den rena och den orena kärleken i samband med kvinnobildernas bakgrund (fattig, rik, klass o s v) är det som avgör i romanerna vilken kärlek som appliceras.

Man kan nu tycka att Hjalmar Söderberg är en försvarare av kvinnans sak i det tysta. Poängen är att Söderbergs romaner talar om den möjligheten, att i en analys av romanernas kvinnobilder framgår det att kvinnan inte alls verkar vara en schabloniserad typ för att passa romanens manliga huvudperson eller tidens författarideal. Men detta gäller bara de fyra kvinnorna, som istället är mycket högst ”levande” kvinnobilder på väg framåt med en egen utveckling. Men kan man se Söderbergs texter som uttalat feministiska? Så här direkt finner jag att göra Hjalmar Söderbergs romaner feministiska, är ett mycket osäkert och vacklande påstående. För i faktum, vad är feminism? Irene Iversen skriver:

Det är inte tal om en viss bestämd teori, utan snarare om ett teoretiskt fält där det finns olika och delvis motstridiga teoretiska positioner. Många av de ursprungliga problemställningarna har ifrågasatts under de senaste åren. Det gäller så grundläggande begrepp som ”kvinnlighet” och ”kvinna” och frågan vad könsskillnaden utgörs av.⁵⁹

Det är alltså svårt att se vilken definition som är den mest korrekta och det är så att litteraturforskningen är utspridd inom olika feministiska områden inom begreppet feminism. För det framstår en splittring i den feministiska läsarten. En sak kan man dock vederlägga: en feminist är en person som vill framhålla kvinnans ”sak” och ”rättigheter” oavsett inriktning.

---

⁵⁸ Söderberg; *Martin Bircks ungdom*, s. 261.

⁵⁹ Iversen, Irene, ”Feministisk litteraturteori”, s. 55.

Ställer Hjalmar Söderbergs romaner några sådana premisser? Klart är att Hjalmar Söderberg i sina kvinnobilder ställer fram fyra kvinnor utan några typiserade drag. Söderberg skriver:

Men olikheten mellan man och kvinnan tycker jag dock är av så naturbestämd art att den borde kunna äras utan att av någondera parten uppfattas så – eftersom det lika mycket ligger i mannens natur att innerligt längta efter kvinnan och i kvinnans att innerligt längta efter mannen.⁶⁰

Söderbergs romaner kan ses som framförandet av ett helt logiskt och naturligt förhållande mellan man och kvinna i vissa sammanhang. Man skall inte se det som att Söderberg själv har valt en sida i genusediskussionen. Texterna talar dock om en möjlighet till att se att kvinnor och män ur ett annat perspektiv, Söderbergs samtidsperspektiv. Således kan man sammanfatta något med att säga att man kan se Hjalmar Söderbergs texter som vänligt inställda till kvinnor och vänligt inställda till män och ovänligt inställda till kvinnor och ovänligt inställda till män. Detta är förvirrande, denna motsägelse att kvinnan är både en bra gestalt och icke. Men som senare verk kom att visa fanns det en tredje bild av kvinnan som vid denna tidpunkt ännu inte hade blivit berättad.

Det är i andra delar av Hjalmar Söderbergs författarskap än det direkt skönlitterära som kom att visa en annan typ av problematik av Söderbergs kvinnobilder. Det är ett motstånd mot kvinnans politiska och ibland sociala framsteg i sekelskiftetssamhället. Motståndet mot kvinnan uppkommer i samband med den stora brytpunkten i Hjalmar Söderberg författarskap. Brytpunkten handlade om att Hjalmar Söderbergs intresse för ”skönlitteraturens skrivart” svalnade. Faktum var att efter 1912 utkom bara två verk värda att kalla skönlitterära, *Ödestimmen* och *Resan till Rom*. Söderberg iklädde sig istället rollen som genomskådaren eller avslöjaren. Hans verk efter 1912 var mera märkta av politik och religion. Det handlar inte längre om personerna i verket, utan vad som sades i deras repliker, skulle man kunna säga. I denna brytpunkt vädrar man en ny Hjalmar Söderberg, där intresset för att skapa stora fiktionsverkligheter (så som i *Den allvarsamma leken*) inte längre drog honom till skrivbordet. Hjalmar Söderbergs brytpunkt innebar också att hans senare litterära verk tycktes få läsaren att komma närmare till både text och privatpersonen Söderberg. Därmed inte sagt att verken som kom efter 1912 handlar direkt om författarens privata liv. Dock sker det som sagt en förändring i skrivandet.

Den bok som först tar upp den förändringen är *Hjärtats oro* (1909)⁶¹. Med denna bok föresätter sig Hjalmar Söderberg att skriva av verkligheten, så som han själv såg den. *Hjärtats*

---

⁶⁰ Söderberg, *Hjärtats oro*, s. 458.

oro handlar om en huvudperson (berättad i första person) som finner sin tillflykt i Dragör, en fiskeby utanför Köpenhamn. Där på sitt hotell får vi följa huvudpersonens tankar, värderingar och skildringar som rör hans hemland Sverige. Språket i boken är enkel och avskalad, och har inte heller något mått av fikcionaliserande. Bure Holmbäck skriver: ”Hjärtats oro representerar en ny genre i Söderbergs författarskap. Den är ett slags mellanting mellan dagbok, essay och kritisk samtidsanalys, av ett slag som är ganska sällsynt som litterär form.”⁶² Det är i denna bok vi får möta Hjalmar Söderbergs tredje kvinnobild och problematiseringen kring den.

Vad är det då som har hänt i författarskapet när vi talar om *Hjärtats oro*, denna essä – tankebok, där Söderberg gestaltar sina kvinnobilder något mindre romantiskt. Låt oss följa resonemanget:

Kvinnohat och kvinnoförakt äro långt ifrån mig. Men även med risk att såra och förtörna aldrig så många älskvärda kvinnohjärtan måste jag säga som min allvarliga och djupt kända mening, att jag blir något beklämd om hjärtat vid tanken på mitt avlångs fosterlands framtid den dag då kvinnans deltagande i det politiska livet blir aktivt och allmänt. För all del: att det i Sverige finns åtskilliga kvinnor, som utmärkt väl skulle kunna taga plats i riksdagen utan att därmed i minsta mån sänka dess nivå, men snarare höja den: därom finns inget tvivel. Men det är mer än osäkert att just dessa kvinnor bleve valda.[---] Olyckan är, att de som i denna sak gå i spetsen för kvinnorna – ofta väl utrustade och gott begåvade annars – i regel äro de *som kvinnor* misslyckade. Förgäves skall man bland männen söka so intensiva hatare och föraktare av det kvinnliga som just bland dem. Det är Maren som för ordet för Else och Dagmar och Kristen och Tove.⁶³

Är tron på kvinnan borta? Varför ser Söderberg de starka kvinnorna som ett problem, eller gör han det? Politiken, är de inte dugliga för den? Vad Söderberg pratar om är den tredje kvinnobilden. Man kan möjliggöra två tolkningar av detta. Dels är det bilden om den misslyckade ”kvinnan i hemmet”. Det är den traditionellt manliga synen som gör sig gällande. För Söderberg handlar det om de kvinnor som inte ”lyckats” skaffa en man och barn och därav blir de bittra. En schablon, en manlig schablon. Söderberg menar att bitterheten och hatet sitter hårt i de kvinnor som inte lyckats uppfylla de naturliga kvinnliga kraven (barn och hem). Detta är en hård och skrap kritik mot kvinnan.

Den andra möjligheten man kan tala om (som sitter samman med den första möjligheten) handlar om en kvinnobild som är direkt tagen ur det samtiden.

---

⁶¹ Låt mig påpeka att *Den allvarsamma leken* påbörjades några år tidigare än 1909 och nästan var färdigskriven innan *Hjärtats oro* påbörjades.

⁶² Holmbäck, Bure, *Hjalmar Söderberg och passionerna*, s. 89

Söderberg säger: att de kvinnor som för kvinnans sak i *Hjärtats oro* är en förlegad bild. Deras förhållningssätt hjälper inte till att utveckla kvinnan "plats" i samhället. Det är fel kvinnor som går "i spetsen för kvinnorna".⁶⁴ Det är de starka kvinnorna som utgör hotet, eftersom dom riktar sin begåvning fel. Att hans egna fyra kvinnor är av denna sort verkar inte bekomma Söderberg i hans kritik riktad mot den starka, bittra kvinnan. Istället skriver Söderberg upp en schablon, som skapades vid denna tidpunkt i samtidens medier och litteratur, s k "medborgarinnorna"⁶⁵ De som krävde lika rättigheter för kvinnor inom allt och dessutom tog avstånd från traditionellt manliga värden. Söderberg framställer dom som misslyckade kvinnor som har misslyckats att vara kvinnor. Således har man på något sätt kommit tillbaka till ruta ett. De kvinnor som Hjalmar Söderberg framhåller i de tidigare romanerna har av Söderberg själva blivit förvandlade till schabloner. Den starka, makthållande kvinnobilden är den som Söderberg anser har gått för långt i *Hjärtats oro*. Utvecklingen i Söderbergs kvinnobildsproblematik har (ur ett feministiskt perspektiv) haft en sluttande bana. Kanske är det som Birgitta Holm skriver: "Jag tror inte att Hjalmar Söderberg var nöjd med sin avskedsbiljett till den nya kvinnan"⁶⁶

6. Slutöverläggning

Mitt syfte var från början att reda ut makthavaren i Hjalmar Söderbergs fyra romaner, med hjälp av frågan: vem är det som styr i Söderbergs romanvärld? Lika uppenbart som min fråga nyss blev beskriven har svaret varit. Faktum är att jag har strävat efter det resultatet som ligger i din hand: vem det är som styr? Kvinnan. Kvinnors maktpositioner uppnås genom olika kvinnobilder som på ett eller annat sätt har kontrollen över huvudpersonen. För detta är själva kontentan av vad jag kommit fram till: det är alltid en kvinna i varje roman som står över romanens huvudperson (han är alltid man) i form av makt och vilja. Faktumet är också att romanerna inte bara handlar om den manliga huvudpersons utveckling. Det är istället lika mycket ett åskådliggörande av kvinnan som intellektuell varelse och inte nödvändigtvis manligt könsbetingat.

Den stora anledningen till kvinnorollens kontroll är faktumet att männen i romanerna, alltså huvudpersonerna, är alla förälskade i den kvinnan som styr deras liv. Detta är den största anledningen till deras flanerande (Tomas), funderande (Martin Birck), handlande

---

⁶³ Söderberg, *Hjärtats oro*, s. 458-459.

⁶⁴ Söderberg, *Hjärtats oro*, s. 458.

⁶⁵ Hirdman, Yvonne, "Kvinnorna i välfärdsstaten", s. 205.

(Doktor Glas) och utelämnade (Arvid). Kvinnorna har med den manliga huvudpersonens kärlek i ryggen kunnat styra sina förhållanden, även om vissa har fallit till föga till slut (tänker främst då på Helga och Märta).

Hjalmar Söderbergs romaner presenterar en hel del olika kvinnobilder. Det handlar om dom svaga typiserade och schablonmässiga från romanerna: Ellen, en förtyckt arbetarflicka, Dagmar som på något sätt försöker bevara husfriden till allt pris, Harriet Skotte en kvinna för kärlekens och tidens ideal. Det handlar även om den nya starka kvinnobilderna från perioden kring sekelskiftet: Märta som representant för den borgarkvinna medveten om sin tids moral, den okända kvinnan som skildras med en inre styrka som gör att hon håller emot den orättvisa könsrelationerna och samtidigt älskar sin man för kärlekens skull, inte lojaliteten, vi har Helga Gregorius som tar sitt äktenskap i egna händer och försöker styra sin framtid, och slutligen den starkaste kvinnobilden av dem alla, Lydia. Lydia, en kvinnobild som tävlar på samma villkor som männen, som är i makt över sin egen sexualitet och samtidigt lever ett liv som sedan länge innan hade varit vigd åt männen.

Med detta har vi fått fram att det finns olika bilder och dessutom en utveckling mellan romanerna. Den andra delen av uppsatsen har inneburit en utredning i hur Söderbergs egna kvinnobilder har kunnat ställas emot dom kvinnobilder som han framställer i senare delen av sitt författarskap. Där kvinnobilden inte längre är lika upplyftande eller medkänslig. Jag har kommit fram till att man kan kategorisera kvinnobilderna i Söderbergs romaner, egentligen totalt olika men på samma gång totalt lika, eftersom de tillhör samma sanna samtidsbild. Den största lärdomen man kan dra av denna uppsats, ligger i samband med detta. För det första kan man se Söderberg som en mycket bra samtidskildrare, något som forskningen redan presenterat. Men vidare finns det mått av engagemang för samtiden, vilket var att ställa fram verklighetens sanningar i dagens ljus som Söderberg själv uppfattade de. Men det viktigaste klarligg dock att föras föra fram, kvinnobilderna. Engagemanget, under ytan, för de samtida kvinnorna är något som denna uppsats kommit att främst handla. Något som tidigare inte skådats i sammanhanget.

Slutsatsen är som den följer: Romanerna: *Förvillelser*, *Martin Bircks ungdom*, *Doktor Glas* och *Den allvarsamma leken*, handlar inte bara om huvudpersonernas manliga värld. I bakgrunden av detta problematiseras lika mycket kvinnan och dess roll i fiktionen, men framförallt i samtiden.

---

⁶⁶ Brigitta Holm; Dotter av en fri stam, sid. 15.

7. Litteraturförteckning

Primärlitteratur

Söderberg, Hjalmar, *Förvillelser, Martin Bircks ungdom, Doktor Glas, Hjärtats oro: Hjalmar Söderberg I*, Stockholm, 1969.

Söderberg, Hjalmar, *Den allvarsamma leken*, Höganäs, 1979.

Sekundärlitteratur

(red.) Hertel, Hans, *Litteraturens historia 5*, Viborg, 1989

Hirdman, Yvonne, "Kvinnorna i välfärdsstaten": *Kvinnohistoria*, Oskarshamn, 1998.

Hirdman, Yvonne, "Kvinnor, makt och demokrati", Oskarshamn, 1998.

Hirdman, Yvonne, "Genussystemet – reflektioner kring kvinnors social underordning": *Litteratursociologi*, Uppsala, 1997.

Holm, Birgitta "Dotter av en fri stam": Parnass, Västerås, 1994

Holmbäck, Bure, *Hjalmar Söderberg och passionerna*, Borås, 1991.

Holmbäck, Bure, *Det lekfulla allvaret*, Stockholm, (diss., Uppsala, 1969).

Iversen, Irene (m.fl.), "Feministisk litteraturteori": *En introduktion till den moderna litteraturteorin*, Stockholm, 1997

Olofsson, Tommy, *Frigörelse eller sammanbrott?*, Helsingborg, (diss., Lund, 1981).

Svedjedal, Johan, "Det litteratursociologiska perspektivet": *Litteratursociologi*, Uppsala, 1997.

Vetlesen-Hjordt, Inger-Lise, "Modernitetens kvinnliga text": *Nordisk kvinnolitteratur historia*, 1993.

Westman Berg, Karin, "Socialhistorisk bakgrund till Pengar": *Pengar*, Stockholm, 1997.

.